

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Ευθύμης Παπαδημητρίου, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Στο κείμενο που ακολουθεί θα εξετασθούν ορισμένες πλευρές των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες στο διεθνή χώρο και στην Ελλάδα. Στην Ευρώπη που επιχειρεί την οικονομική, νομοματική και πολιτική της ενοποίηση διαπιστώνεται και μια πορεία σύγκλισης των εθνικών πολιτικών για τους μετανάστες. Η ελεύθερη διακίνηση των εργαζομένων στις χώρες της ΕΟΚ και η αυξανόμενη κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, απόρροια της κινητικότητας του Κεφαλαίου και της αναδιάρθρωσης των παραγωγικών διαδικασιών, συνοδεύεται από ένα ιδιαίτερα εχθρικό κλίμα απέναντι στους ξένους εργάτες, που συχνά φτάνει στα όρια ενός νέου ρατσισμού.

Η μετανάστευση στην Ευρώπη γίνεται όλο και πιο επιλεκτική και ελεγχόμενη και οι ξένοι εργάτες (από το Νότο ή την Ανατολή) ζουν σε αυξανόμενη ανασφάλεια και καταπίεση. Οι κοινωνίες της Ευρώπης αδιάφορες, εχθρικές και καταπιεστικές οδηγούν στην εξαθλίωση και στην περιθωριοποίηση εκατομμυρίων ανθρώπων. Τα οξυμένα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα συνδυαζόμενα με την άγνοια, τη φοβία και τις φυλετικές προκαταλήψεις εκτρέφουν τη ξеноφοβία και το ρατσισμό.

Τα προβλήματα των μειονοτήτων, των μεταναστών και των προσφύγων απαιτούν μια πολυεπίπεδη αντιμετώπιση, γιατί δεν είναι μόνο οικονομικά, αλλά περίπλοκα κοινωνικά και πολιτισμικά φαινόμενα, που καλούν όλους μας στη μελέτη τους και στην επανεξέταση της μεταναστευτικής πολιτικής και πρακτικής στην Ευρώπη και στη χώρα μας. Πρόκειται για προβλήματα που δεν αφορούν μόνο στις καπιταλιστικές μητροπόλεις, τα αναπτυγμένα βιομηχανικά κράτη, με εφεδρικούς στρατούς εργασίας τους μετανάστες, τους ξένους εργάτες και τους πολιτικούς πρόσφυγες. Ηδη και στη χώρα μας παρατηρούμε έντονες εκδηλώσεις ξеноφοβίας και πρακτικές υπερεκμετάλλευσης και ρατσισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι σ' όλη την Ευρώπη, σχεδόν ταυτόχρονα, διαμορφώνεται ένα νέο θεσμικό-νομικό πλαίσιο για τον επαναπροσδιορισμό της μεταναστευτικής πολιτικής και την ομογενοποίηση των μεταναστευτικών πρακτικών.

Η αντίδραση αυτή των κρατών της Ευρώπης αποτελεί έκφραση κάποιων νέων φαινομένων που συνδέονται με τη διαλεκτική της καπιταλιστικής συσσώρευσης και τις αντιφάσεις της. Τα φαινόμενα του σύγχρονου ρατσισμού/νεορατσισμού/μεταρατσισμού που παρατηρούνται, συνδέονται με την ταξική δομή/διαίρεση μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα και με τις αντιφάσεις κράτους-έθνους, που αναζωπυρώθηκαν. Το φαινόμενο του ρατσισμού απαιτεί την επανεξέταση της συνάρθρωσης του εθνικισμού με τη διάρθρωση και την πάλη των τάξεων σήμερα.

Η παγκοσμιοποίηση της συσσώρευσης του κεφαλαίου και η προλεταριοποίηση της εργατικής δύναμης οι νέες διαιρέσεις της εργατικής τάξης η διάκριση ανάμεσα στα κυρίαρχα κράτη/έθνη, των οποίων η ενότητα απειλείται τόσο από εσωτερικούς όσο και από εξωτερικούς παράγοντες οι νέες συγκρούσεις και οι εξελίξεις στα πλαίσια της νέας τάξης πραγμάτων η οικουμενικότητα της κυρίαρχης κουλτούρας και ιδεολογίας βρίσκεται ριζωμένη στην παγκόσμια επέκταση του κεφαλαίου και τους ανταγωνισμούς ανάμεσα σε διαφορετικές και ασυμφιλίωτες κυριαρχίες και συμφέροντα.

Η διεθνοποίηση των κοινωνικών συγκρούσεων, ο ρόλος των επιτόπιων κοινωνικών σχέσεων και ανισοτήτων, η εμφάνιση των κοινωνικών κινημάτων που εκφράζουν κάποιες

ειδικές μορφές συνολικών αντιφάσεων, αντανακλώνται στις επιμέρους συγκρούσεις. Σε περίοδο γενικότερης κρίσης απαιτούνται ειδικές μελέτες του κοινωνικού φαινομένου του εθνικισμού και του ρατσισμού στο σύγχρονο κόσμο, χωρίς να ταυτίζουμε την παραδοσιακή ξενοφοβία με τους φανατισμούς και τις μισαλλοδοξίες του παρελθόντος. Η νέα, απεριόριστη συσσώρευση του κεφαλαίου δεν έπαψε να αναδιανέμει τους πληθυσμούς σε κοινωνικές και επαγγελματικές κατηγορίες που απαιτεί ο νέος καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας. Η συσσώρευση αυτή άλλοτε συνθέτει και άλλοτε συντρίβει τις αντιτάσεις της κοινωνίας προβάλλοντας κάποιες επιμέρους στρατηγικές αυτοσυντήρησης των πληθυσμών ή αντιπαράθετεί τα συμφέροντα των διαφόρων τάξεων/στρωμάτων εγχώριων και ξένων εργατών.

Τη βάση αυτών των κοινωνικών εξελίξεων και φαινομένων αποτελεί ο μετασχηματισμός του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας, που κάνει τις εσωτερικές ανισότητες να εμφανίζονται ως αγεφύρωτοι, φυλετικοί ανταγωνισμοί. Εκτός όμως από τις οικονομικές σχέσεις και εξελίξεις υπάρχει και ένα πλέγμα μη οικονομικών, κοινωνικών σχέσεων, που διαμορφώνουν την αίσθηση της ταυτότητας, της ενότητας και της συλλογικότητας των ατόμων. Την αίσθηση της χαμένης ενότητας σε έναν κόσμο που αλλάζει με γρήγορους ρυθμούς, που τους νιώθουν σαν απειλή, προσπαθούν να την ξεπεράσουν με την επιστροφή σε μια χαμένη ουτοπική ενότητα εθνικού, φυλετικού και πολιτισμικού χαρακτήρα.

Ο ρατσισμός με οποιαδήποτε μορφή αντί να υποχωρεί φουντώνει. Δεν συνιστά μια απλή προκατάληψη, με την έννοια μιας συναισθηματικά χρωματισμένης αξιολόγησης απέναντι σε ξένες ομάδες. Στηρίζεται σε κάποιες κοινωνικά και πολιτισμικά αποκτημένες, επιφανειακές κρίσεις, για τη φυλετική ανωτερότητα και κατωτερότητα, που αποδίδονται σε διαφορές φυλετικής προέλευσης. Η πάλη ανάμεσα σε διάφορα φύλα/ράτσες θεωρήθηκε τον περασμένο αιώνα ως η κινητήρια δύναμη της κοινωνικής εξέλιξης. Η έννοια της ράτσας δεν είχε υποχρεωτικά βιολογικό ή ανθρωπολογικό χαρακτήρα, αλλά αποτελούσε περισσότερο μια ιστορική, κοινωνιολογική έννοια, που παρέπεμπε σε κάποιο κοινό πολιτισμό ή στην αλληλεπίδραση κοινωνικών ομάδων.

Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή κοινωνιολογική παράδοση, που ακολουθεί τη Φιλοσοφία της Ιστορίας, τα επιμέρους κοινωνικά φαινόμενα έχουν ως αφετηρία τους την ολική κοινωνία. Η έννοια της ολικής κοινωνίας στόχευε στην κατανόηση της αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε οικονομικά, πολιτισμικά και δημογραφικά φαινόμενα, που αποκτούν το ιδιαίτερο νόημά τους αν ιδωθούν στο πλέγμα σχέσεων της κοινωνικής ολότητας.

Κάθε ολική κοινωνία κατοχυρώνει την ταυτότητά της και διαφοροποιείται από τις άλλες κοινωνίες στα διάφορα επίπεδα (οικονομικό, πολιτικό, πολιτισμικό) όπου γίνονται εμφανείς οι διάφορες λειτουργίες της. Καθορίζει τι είναι επιτρεπτό, οργανώνει τις διάφορες έννομες σχέσεις, ρυθμίζει την παραγωγή και την κατανομή των αγαθών και στηρίζει τα διάφορα πρότυπα συμπεριφοράς που εγγυώνται την ενσωμάτωση των μελών της κοινωνίας. Με αυτή τη μορφή κοινωνίας συνδέεται η έννοια του έθνους που προϋποθέτει μια κοινωνία υλικά, πολιτικά και ηθικά ολοκληρωμένη, με σταθερή εξουσία, καθορισμένα σύνορα και μια γλωσσική και πολιτισμική ενότητα των πολιτών της. Η ενσωμάτωση του πληθυσμού δεν οφείλεται μόνο στον τρόπο της υλικής αναπαραγωγής της ζωής των μελών της κοινωνίας, αλλά και στην ενότητα της συνείδησης της κοινωνίας, στο σύνολο σημείων ταύτισης που ενοποιούν και νομιμοποιούν τις κοινωνικές δραστηριότητες και οργανώνουν ακόμη και τον φαντασιακό κόσμο των μελών της.

Κάθε κοινωνία διαμορφώνει την εθνική της ταυτότητα και διαφοροποιείται από τις άλλες ολικές κοινωνίες σε όλα τα επίπεδα. Εκτός από το πολιτικό, το νομικό και το οικονομικό επίπεδο καθοριστικό ρόλο παίζει το πολιτισμικό επίπεδο που οργανώνει τα πρότυπα των

κυρίαρχων τρόπων συμπεριφοράς και ρυθμίζει τη μετάδοσή τους μέσα από τους εκπαιδευτικούς και άλλους μηχανισμούς, που συντηρούν την αίσθηση της εθνικής ταυτότητας και συνέχειας. Η ενότητα του έθνους αποτελεί ιστορικό προϊόν και στηρίζεται πέρα από εδαφικά, πολιτικά ή ψυχολογικά στοιχεία στη συναίνεση των μελών του έθνους ότι ανήκουν στην ίδια γλωσσική, θρησκευτική και πολιτισμική κοινότητα.

Πάντως όποια και να είναι σήμερα η σημασία του εθνικού φαινομένου βρισκόμαστε σε μια περίοδο διαμόρφωσης νέων υπερεθνικών πραγματικοτήτων.

Το όραμα ενός υπερεθνικού κράτους της Ευρώπης προϋποθέτει όχι μόνο την αναθεώρηση της ιστορίας της και την ενίσχυση των κοινών πολιτισμικών στοιχείων, αλλά και την επίγνωση των υπαρκτών αντιφάσεων ανάμεσα π.χ. στη δυτική και την ανατολική Ευρώπη, τις περιοχές του βορρά και του νότου, τα αγγλοσαξωνικά, τα μεσογειακά ή τα βαλκανικά της μέρη. Αυτές οι αντιφατικές ενότητες, με πληθώρα μειονοτήτων, γλωσσών, θρησκειών και επιμέρους παραδόσεων, απαιτούν το σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας για ενοποίηση. Διαφορετικά οι ανισότητες και οι αντιφάσεις θα αποτελέσουν το γόνιμο έδαφος για την αναβίωση του εθνικισμού και του ρατσισμού, έστω και με διαφορετικές μορφές από αυτές που γνωρίσαμε στο παρελθόν. Ήδη αυτή τη στιγμή τα Βαλκάνια βρίσκονται σε αναθρασμό και η υπόλοιπη Ευρώπη ζει ένα εθνικιστικό παραλήρημα που το εκμεταλλεύονται και το υποδαυλίζουν κύκλοι του ευρύτερου πολιτικού φάσματος, που έχουν αρχίσει να ξαναμιλάνε τη γλώσσα του ρατσισμού, δηλαδή τη γλώσσα του αίματος και του χωρισμού και της διάκρισης των ανθρώπων σε αυτόχθονες και μη.

Τα ανησυχητικά φαινόμενα της εποχής μας αποδεικνύουν ότι παρά τη φαινομενική οικουμενικότητα της αστικής, καπιταλιστικής ιδεολογίας μπορούν να συνυπάρχουν και να ευδοκιμούν συστήματα αξιών, ιεραρχιών και ταξικού αποκλεισμού, που εκδηλώνονται με τη μορφή του εθνικισμού και του ρατσισμού. Ο ρατσισμός αποτελεί αντίδραση στη διακύμανση της εργατικής δύναμης ανάμεσα στο βορρά και στο νότο, το κέντρο και την περιφέρεια και τη συνδέει με τον χαμένο εθνικισμό. Η αλλαγή του συνεκτικού ρόλου των κρατών/εθνών μπορεί να οδηγήσει στο νεορατσισμό. Πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις στο Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία έδειξαν ότι το θερμόμετρο προμηνύει καταιγίδες στα χρόνια που έρχονται.

Στη σύγχρονη κοσμοοικονομία, με τις ραγδαίες ανακατατάξεις, παρατηρείται μια νέα πολυπλοκότητα και αλληλεπίδραση πολιτικών μορφών, θεσμών και πολιτισμών που αποτελούν τη μέχρι τώρα δοσμένη γλωσσική και φυλετική κοινότητα. Η νέα κλίμακα των μέσων παραγωγής, η επανάσταση στα μέσα μεταφοράς και επικοινωνίας απαιτούν μια αναθεώρηση κάποιων παγιωμένων εθνικών, φυλετικών και ιστορικών προκαταλήψεων και οδηγούν σε μια νέα τάξη πραγμάτων, σε μια φάση της Ανθρωπότητας, ανοίγοντας άγνωστους πολιτισμικούς ορίζοντες. Σ' αυτή τη μεταβατική περίοδο κοσμογονικών ανακατατάξεων κάποια κοινωνικά στρώματα φαίνεται να χάνουν την αίσθηση οίγουριάς και αυτοπεποίθησης εθνικής ταυτότητας που ένωσαν μέχρι τώρα. Οι λανθάνουσες ή εμφανείς ταξικές διακρίσεις και συγκρούσεις αποκτούν μια νέα δυναμική και μετατρέπονται ιδεολογικά σε επιθετικότητα και ρατσιστική συμπεριφορά που καλύπτεται κάτω από το μανδύα του εθνικισμού.

Αποτελεί θέμα προς έρευνα αν το σημερινό κύμα ρατσισμού, που παρατηρείται στην Ευρώπη, αποτελεί αναζωπύρωση παρόμοιων κινημάτων του παρελθόντος ή αν πρόκειται για κάτι καινούριο, που δεν μπορεί να αναχθεί σε προηγούμενα φαινόμενα. Έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις που επιχειρούν να ερμηνεύσουν ή να νομιμοποιήσουν τα φαινόμενα ξενοφοβίας, επιθετικότητας και φανατισμού που στρέφονται ενάντια στους ξένους εργάτες και τους πολιτικούς και οικονομικούς πρόσφυγες στην Ευρώπη.

Οι πρόσφατες ραγδαίες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή ήπειρο δεν είχαν ως συνέπεια μόνο την κατάρρευση κάποιων γεωγραφικών ή πολιτικών συνόρων. Η Δυτική Ευρώπη που

ονειρευόταν μια διευρυμένη μεν αλλά ενοποιημένη κοινότητα βρέθηκε ξαφνικά αντιμέτωπη με πολύμορφους και επικίνδυνους εθνικισμούς λαών που θεωρούνται ως „λιγότερο ευρωπαίοι. Τα χθεσινά ιδεολογικοπολιτικά σύνορα αντικαθίστανται από νέες ιεραρχίες και ομαδοποιήσεις όχι μόνο κοινωνικές και οικονομικές αλλά εθνικές, φυλετικές και ταξικές.

Η διεύρυνση της ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας αγοράς απαιτεί μια κοσμοπολίτικη οργάνωση και διαμόρφωση της παραγωγής και της κατανάλωσης. Τα εθνικά προϊόντα δεν αρκούν πια για την ικανοποίηση των αναγκών.

Νέες ανάγκες δημιουργούνται ή κατασκευάζονται που για την ικανοποίησή τους απαιτούνται νέες βιομηχανίες και αγοραστές. Στη θέση της παλιάς τοπικής και εθνικής αυτάρκειας και αποκλειστικότητας, μπαίνει μια ολόπλευρη συναλλαγή, μια ολόπλευρη αλληλεξάρτηση των εθνών. Όλα τα παλιά έθνη αναγκάζονται να δεχτούν τον αστικό τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης, τον ίδιο πολιτισμό. Όμως οι λαοί δεν φαίνονται έτοιμοι να ακολουθήσουν του ρυθμούς της εξέλιξης που τους επιβάλλονται. Αντιδρούν αμυνόμενοι, για να μη χάσουν τα προνόμιά τους, τους γνωστούς τους ρυθμούς και τα οικεία πολιτισμικά πρότυπα.

Η αναζωπύρωση των εθνικισμών και του ρατσισμού στην Ευρώπη, ως ολικά κοινωνικά φαινόμενα, εμφανίζονται σε διάφορες κοινωνικές πρακτικές, στην περιφρόνηση, στη βία, στην εκμετάλλευση, τον ποικιλότροπο εξευτελισμό του ξένου και ανίσχυρου, του πολιτικά και κοινωνικά αποκλεισμένου μετανάστη ή πρόσφυγα. Η ανάγκη για διάκριση και προφύλαξη από τον ξένο βρίσκει στήριγμα στη διαφορετικότητα του χρώματος, της γλώσσας, της θρησκείας, των συνθηκών διατροφής κ.λπ. Ο συνδυασμός πρακτικών λόγων και ιδεατών αναπαραστάσεων δημιουργούν ένα πλέγμα συγκινησιακών καταστάσεων και στερεοτύπων που τροφοδοτούνται και από κάποιους κύκλους που υποδαυλίζουν το ρατσισμό. Τα επιθετικά και εχθρικά στερεότυπα στρέφονται ενάντια σε ολόκληρα κοινωνικά σύνολα αρχίζοντας από κάποιες μειωτικές φράσεις και καταλήγοντας σε πράξεις βίας και καταστροφής.

Σύγχρονες έρευνες πάνω σε διάφορους ανθρωπολογικούς μύθους και κοινωνιολογικές και βιολογικές απόψεις πάνω σε θέματα που αφορούν στα ανθρώπινα φύλα, τους πολιτισμούς κ.λπ. τονίζουν τα προβλήματα των πολιτικών αποστάσεων και διαπιστώνουν την ανάγκη των ανθρώπων ομάδων για διατήρηση των παραδόσεων και της ταυτότητάς τους. Ο βιολογικός ή γενετικός νατουραλισμός π.χ. επιχειρεί να ερμηνεύσει τις ανθρώπινες συμπεριφορές και τις κοινωνικές εντάξεις σε κάποια φυσικά ή βιολογικά αίτια.

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια μετατόπιση της προβληματικής των κοινωνικών επιστημών από τη θεωρία των φύλων, στην πάλη των φύλων στην ανθρώπινη ιστορία, που θεμελιώνεται σε βιολογικές ή ψυχολογικές βάσεις. Περνάμε σε θεωρίες των εθνικών σχέσεων που μετατρέπουν σε προϊόν της φύσης όχι τη φυλετική ένταξη αλλά τη ρατσιστική συμπεριφορά. Η ψυχολογία των όχλων επανήλθε στο προσκήνιο και καλείται να ερμηνεύσει τα ανορθολογικά κινήματα και τις εκδηλώσεις επιθετικότητας, συλλογικής βίας και ξενοφοβίας. Η δήθεν αυθορμησία κάποιων κοινωνικών ομάδων δικαιολογείται ως έκφραση του πρωτόγονου όχλου. Οι νεορατσιστές ιδεολόγοι συχνά είναι ρεαλιστές τεχνικοί της κοινωνικής ψυχολογίας.

Οι θεωρίες αυτές αποτελούν χρήσιμο όπλο στα χέρια κάποιων πολιτικών σε κρίσιμες περιόδους σαν τη σημερινή που χαρακτηρίζεται από την παγκοσμιοποίηση των κοινωνικών σχέσεων και τη μετατόπιση πληθυσμών στα πλαίσια ενός συστήματος εθνικών κρατών με ρευστά σύνορα. Είμαστε κατά συνέπεια αναγκασμένοι να ξανασκεφτούμε τις έννοιες των εθνικών συνόρων, των κοινωνικών ανισοτήτων και της ταξικής πάλης σε μια νέα εποχή των μαζών που συγκρούονται με τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών και των οικονομικοπολιτικών ανταγωνισμών τους. Το κρίσιμο θέμα είναι αυτό που η Ρόζα Λούξεμπουργκ ονόμαζε "εξωτερική αγορά του καπιταλισμού", ανεξάρτητα αν αυτή

βρίσκεται μέσα ή έξω από τα εθνικά σύνορα. Ο επεκτεινόμενος καπιταλισμός από τη μία μεριά δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτή την αγορά, από την άλλη η κοινωνική του λειτουργία, σε σχέση με αυτή, συνίσταται στο γκρέμισμα της αρχικής δομής της, για να τη μετασχηματίσει σε "εσωτερική" καπιταλιστική αγορά, ενθαρρύνοντας έτσι παράλληλα τις δικές της, με τη σειρά τους ανεξάρτητες τάσεις. Το αιτούμενο βέβαια παραμένει, πέρα από αυτές τις αφηρημένες εκτιμήσεις, ο ακριβής προσδιορισμός του ειδικού χαρακτήρα της σημερινής ιστορικής πραγματικότητας και των μελλοντικών της προοπτικών.

Ενα άλλο πρόβλημα που θα έπρεπε να μας απασχολήσει είναι και η ατομική και η επίσημη ελληνική στάση απέναντι στους ξένους εργάτες, τους μετανάστες, τους πρόσφυγες, τους Βορειοηπειρώτες και τους Αλβανούς.

Η εκμετάλλευση, οι προκαταλήψεις, η ξενοφοβία, η μισαλλοδοξία και ο κρυφός ή αποκάλυπτος ρατσισμός δείχνουν και τη δική μας πολιτισμική μιζέρια και καθυστέρηση. Η πατρίδα μας παραδοσιακή χώρα εξαγωγής μεταναστών βρίσκεται για πρώτη φορά στη θέση των χωρών υποδοχής μεταναστών. Τα ευρωπαϊκά, ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη εφάρμοζαν κάποιες συγκλίνουσες μεταναστευτικές πολιτικές και είχαν επιχειρήσει μια έστω και επιλεκτική ενσωμάτωση των ξένων που ήταν πρόθυμοι να υποταχθούν στην κουλτούρα και την πολιτική τους. Οι μεταναστευτικές τους πρακτικές ήταν φυσικά κυμαινόμενες ανάλογα με την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των επιμέρους κρατών.

Οι φιλοξενούμενοι εργάτες αποτέλεσαν τον περίφημο "εφεδρικό βιομηχανικό στρατό". Με την εργατικότητά τους επέτρεψαν την αύξηση της παραγωγής και με την προθυμία τους να αναλάβουν οποιαδήποτε δουλειά κράτησαν χαμηλά τα μεροκάματα και τους μισθούς των γηγενών εργατών. Υπήρξαν πειθαρχικοί και πρόθυμοι να μετακινηθούν όπου έριχναν κάθε φορά οι βιομήχανοι το βάρος της παραγωγικής τους προσπάθειας. Τα φτηνά και πρόθυμα εργατικά χέρια επέτρεψαν στο ευρωπαϊκό κεφάλαιο να επεκτείνει τις εγκαταστάσεις του εκσυγχρονίζοντας το βιομηχανικό εξοπλισμό του, έχοντας χαμηλό κόστος παραγωγής, ενισχύοντας μ' αυτό τον τρόπο την ανταγωνιστικότητα των βιομηχανικών προϊόντων τους στη διεθνή αγορά. Η εξέλιξη αυτή της οικονομίας/βιομηχανίας δεν ισχύει μόνο για την Ευρώπη αλλά και για τις ΗΠΑ, που οφείλουν τη γρήγορη ανάπτυξή τους και στα εκατομμύρια ξένων εργατών που συνέρευσαν από όλο τον κόσμο. Ο σημερινός επισκέπτης της Β.Αμερικής διαπιστώνει ότι η χώρα είναι ένα πολυεθνικό κέντρο, με τους μετανάστες από όλες τις ηπείρους να κρατούν τις πιο ανθυγιεινές και άσχημα αμειβόμενες εργασίες. Πάντως μερικές κατηγορίες μεταναστών αφού περιφρονήθηκαν και αδικήθηκαν για αρκετά χρόνια σιγά σιγά απέκτησαν μια ισοτιμία ή αφομοιώθηκαν στην καταναλωτική και ταξική χοάνη των Η.Π.Α.

Η Ελλάδα αν και είναι χώρα εξαγωγής εργατών σ' όλο τον κόσμο δεν έχει ακόμη ευαισθητοποιηθεί όσο θάπρεπε για το φαινόμενο και τα προβλήματα των μεταναστών. Ο μετανάστης ως άνθρωπος, τα κοινωνικά, πολιτικά, ψυχολογικά και πολιτισμικά προβλήματα που συνδέονται με το ξερίζωμα του μετανάστη ή με την εχθρότητα των κατοίκων της χώρας υποδοχής, δεν έχουν ακόμη ερευνηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό από τους κοινωνικούς επιστήμονες. Για το λόγο αυτό πολλοί ξαφνιάζονται όταν διαπιστώνονται κρούσματα ρατσισμού, άγριας εκμετάλλευσης και απανθρωπιάς από τους δήθεν "φιλόξενους" Έλληνες. Στην Ευρώπη οι μεταναστευτικές πρακτικές των βιομηχανικών κρατών ακολουθούσαν ή αποτελούσαν έκφραση κάποιας μεταναστευτικής πολιτικής, αντιφατικής φαινομενικά, αλλά συνεπούς. Στη χώρα μας δεν είχαμε μεταναστευτική πολιτική, οι δε μεταναστευτικές πρακτικές χαρακτηρίζονταν από προχειρότητα, δημαγωγία και εμπειρισμό του αισχίστου είδους.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ζουν πάνω από 250.000 μετανάστες, από τους οποίους μόνο οι 75.000 θεωρούνται νόμιμοι. Οι Πολωνοί, οι Ιρακινοί, και ιδιαίτερα οι Αλβανοί πρόσφυγες εντάσσονται στην ελληνική πραγματικότητα με το χειρότερο δυνατό τρόπο. Κατηγορούσαμε τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για διακρίσεις σε βάρος των ξένων εργατών και για επιλεκτική εφαρμογή των νόμων και των διατάξεων της Ε.Ο.Κ. όμως στην ίδια την κοινωνία μας ανεχόμαστε το αίσχος ενός νέου "απαρτχάιντ", την εκμετάλλευση της ανάγκης των ξένων εργατών και των προσφύγων που φθάνει τα όρια της απανθρωπιάς.

Οι εξελίξεις στα Βαλκάνια, οι εθνικισμοί που αναβιώνουν, η αναζωπύρωση του προβλήματος των μειονοτήτων, τα ύποπτα παρασκήνια της Ευρώπης και της Αμερικής γύρω από το γιουγκοσλαβικό πρόβλημα και το μελλοντικό χάρτη των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης δείχνουν ότι δεν τείνουμε προς την "Ευρώπη των δύο, αλλά των πολλών ταχυτήτων". Ο χαρακτήρας της ευρωπαϊκής μετανάστευσης αλλάζει, όμως τα βασικά πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά προβλήματα παραμένουν. Η ξενοφοβία και ο ρατσισμός κινδυνεύουν να γίνουν μόνιμη βαλβίδα εκτόνωσης της επιθετικότητας και της δυσαρέσκειας στις χώρες της Ευρώπης. Οι ξένοι μετανάστες και πρόσφυγες είναι εκείνοι που θα δεχτούν πρώτοι τις συνέπειες της ανεργίας και της απέλασης που θα αποτελεί την πιο εύκολη λύση.

Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων που είναι πολίτες κάποιου κράτους-μέλους της ΕΟΚ θα είναι ευκολότερη, όμως η ενσωμάτωσή τους δεν πρόκειται να γίνει ευκολότερη. Θα περάσουν γενιές μεταναστών μέχρι να λειτουργήσει στοιχειωδώς το "ευρωπαϊκό σπίτ". Τα σύνορα της Κοινότητας θα μετακινηθούν πολλές φορές ακόμη. Το ίδιο θα γίνει και με τις μεταναστευτικές πολιτικές και πρακτικές. Όση ανεργία και να έχει η Ευρώπη πάντα θα χρειάζεται πεινασμένους και πρόθυμους μετανάστες για να αναλάβουν τις υποβαθμισμένες εργασίες. Όμως η ελεύθερη διακίνηση εργατών σημαίνει συγκέντρωση και των οικογενειών τους, συνοδεύεται από νέα προβλήματα ένταξης και ενσωμάτωσης, εκπαίδευσης και πολιτισμικής ταυτότητας για τα παιδιά της πρώτης και της δεύτερης γενιάς.

Τεράστια και δυσεπίλυτα κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα που δεν αγγίζουν ιδιαίτερα τους καλοζωισμένους τεχνοκράτες της ΕΟΚ. Από την άλλη μεριά οι μετανάστες και οι πρόσφυγες, εξόριστοι δύο κόσμων-της πατρίδας τους και της χώρας υποδοχής - αναλφάβητοι σε δύο γλώσσες..., ούτε να ενσωματωθούν θα μπορούν ούτε να αφομοιωθούν. Η μετανάστευση θα αποτελεί για πολλά χρόνια ακόμη ένα εκρηκτικό, άλυτο, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό πρόβλημα για την αυριανή Ευρώπη. Οι εκρήξεις εθνικισμού, τα φαινόμενα ρατσισμού θα είναι σπινθήρες προειδοποιητικοί για να μας θυμίζουν πόσο δύσκολη είναι η συνάντηση διαφορετικών πολιτισμών, γλωσσών, θρησκευμάτων, νοοτροπιών και τρόπων ζωής.

Τα πιο δυσκολομετακίνητα σύνορα της Ευρώπης θα είναι τα πολιτισμικά. Σ' αυτά θα προσκρούουν για δεκαετίες οι μεταναστευτικές πολιτικές και πρακτικές στην Ευρώπη. Καθήκον όλων μας η εγρήγορση και η αντίσταση στην ξενοφοβία και στο ρατσισμό και η πάλη για ένα καλύτερο αύριο για τους απόκληρους αυτού του κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baran P., Sweezy, 1965, *Monopoly Capital*, N. York, Monthly Review Press.
- Baron H., 1975, "Racial Domination in Advanced Capitalism" : A Theory of Nationalism and Divisions in the Labor Market". In : Labor Market Segmentation., Ed. M. Reich, D. Gordon, Lexington, Mass. D. C. Heath, 123-216.
- Gilroy, O., 1972, "Steppin' cat of Babylon - Race, Class and Autonomy" In : Centre for Contemporary Cultural Studies, The Empire Strikes Back : Race and Racism in 70s Britain, London, Hutchinson.
- Κοροβίνης Β.-Ζιάκας Θ., 1988, *Αναζητώντας μια θεωρία για το Έθνος*, Αθήνα (Εκάτη)
- Lapeyronnie D., 1991, *La France et la Grande-Bretagne face à leurs minorités immigrées*, In : Les Temps Modernes, 46/1991, No 540-541, p.10-45.
- Ματζουράνης Γ., 1974 *Ελληνες εργάτες στη Γερμανία*, Αθήνα, Gutenberg.
- Μπαλιμπάρ Ε., Βαλλερστάιν Ι., 1991, *Φυλή, Έθνος, Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες*, Αθήνα, (Πολίτης).
- Oikonomakos Gregoire, 1961, *Le Fanatisme*, Athènes.
- Stasi Bernard, 1984, *L'Immigration : une Chance pour la France*, Laffont.
- Solomos, J., 1991, *Les Formes contemporaines de l'ideologie raciale dans la société britannique*, in : Les Temps Modernes, 46/1991, No. 540-541, p.65-82.
- Wallerstein A. 1982, *Dynamics of Global Crisis*, Monthly Review Press, N. York.